

A börtönmisszió helye, szerepe a büntetés-végrehajtásban¹

TIHANYI Miklós²

A szerző a Börtönlelkészi Szolgálat és ezen keresztül lényegében az egész börtönmissziós szolgálatnak a büntetés-végrehajtásban betöltött szerepét vizsgálja. Főbb megállapításai szerint az egyházak szerepe túlmutat a vallásgyakorlás biztosításán. Ellenben nagyon hangsúlyos a reintegrációban vállalt szerepük. E tekintetben a börtönmisszió nem kizárólag vallási, hanem kultúrmisszió is. A kultúrmisszió kifejezés arra utal, hogy a szolgálatnak nem csupán a vallási tanításokat kell továbbadnia, nem szorítkozhat a vallási rítusok gyakorlására, hanem mindezzel együtt az önző és kizsákmányoló börtöntörvények helyébe egy olyan értékrendet kell állítania, amely magában foglalja a „Ne ölj!”, „Ne lopj!”, „Ne paráználkodj!”, „Szeresd felebarátodat mint önmagadat!” parancsolatokat, a békés és rendezett társadalmi viszonyok közötti együttélést, és ezen keresztül csökkenti a visszaesés kockázatát.

Kulcsszavak: vallási program, börtönlelkészi szolgálat, vallási értékek a börtönben, visszaesés

Problémafelvetés

Az Európai Börtön szabályok 46. pontja szerint: „Amennyire az keresztülvihető, minden fogoly számára biztosítani kell, hogy kielégíthesse vallásos, lelki és erkölcsi életének szükségleteit azzal, hogy részt vehet az intézményben tartott vallásos összejöveteleken és birtokában tarthat bármely szükséges könyvet vagy szakirodalmat.” A hazai szabályozás általános szintjén a Bv. tv. az állam számára aktív cselekvést ír elő. E szerint „bv. intézetben minden elítélt számára lehetővé kell tenni, hogy lelkiismereti és vallási meggyőződését szabadon megválassza vagy megváltoztassa, vallását gyakorolhassa.”³ Ugyancsak lehetővé kell tenni, hogy az elítélt az egyházi személy, a vallási tevékenységet végző szervezet vallásos szertartást hivatásszerűen végző tagja, az egyházi jogi személy vagy a vallási tevékenységet végző szervezet által megbízott más személy általi gondozásban részesülhessen.⁴ A vallásgyakorlás módja nem sértheti a fogva tartás

¹ A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Egyed István Posztdoktori Program keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

² TIHANYI Miklós tanársegéd, PhD, NKE Rendészettudományi Kar, Közbiztonsági Tanszék
Miklós TIHANYI assistant lecturer, PhD, NUPS Faculty of Law Enforcement, Public Safety Department
orcid.org/0000-0003-2692-5389, tihanyi.miklos@uni-nke.hu

³ A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról 2013. évi CXXL tv. (továbbiakban: Bv. tv.) 126. § (1) bekezdés.

⁴ Bv. tv. 126. § (2) bekezdés.

rendjét és biztonságát. A bv. intézet rendjére vonatkozó előírásokat a házirend tartalmazza, amely külön meghatározza a vallási szertartások időrendjét.⁵

A Bv. tv. megfogalmazásában: „Az elítélt számára lehetővé kell tenni, hogy a bv. intézetekben megvalósítható vallásos szertartásban részesüljön a vallási közösség előírásainak megfelelően.” Figyelmet érdemel a törvény szóhasználata. A használt kifejezés nem a *részvétel*, hanem a *részesülés*. Ez utóbbi több annál, mintha a jogalkotó a vallási szertartáson való részvételt kívánná lehetővé tenni. A *részvétel* joga lényegében a közösségi vallásgyakorlást biztosítaná. A *részesülés* kifejezés ezzel a szűkebb körű megközelítéssel szemben magában hordozza az olyan egyénileg gyakorolható vallásos rítusokban való részesülést is, amelyet az egyházak szolgáltatnak ki, mint például keresztség, konfirmálás, áldozás, bérmálás, úrvacsora, házasságkötés stb. A másik figyelmet érdemlő szempont, hogy a jogalkotó a vallási közösség saját előírásainak megfelelő szertartást írja elő. Ez az alkotmányjogilag szép és aggálytalan megfogalmazás több gyakorlati problémát is felvet. Például azt, hogy némely vallási közösség szertartásai olyan kellékeket igényelnek, amelyek intézeti keretek között nehezen biztosíthatók. Ilyen szertartás lehet például a bemelegítés. Az elméleti jogász könnyen kimondja, hogy ezek megoldása az állami szerv feladata, s ezzel részéről a problémát lezártnak tekinti. Ugyanakkor ez korántsem nyújt kielégítő megoldást, mert nem mutat túl a felelős kijelölésén. A fogva tartás során felmerülő problémák alkotmányos megoldása állami feladat, de ez néhol csak a keretek biztosítását jelenti, míg ennek a tartalommal való megtöltése már együttműködésen alapul. Tipikusan ilyen a vallásszabadság, hiszen az állam nem nyújthat vallási szolgáltatást, csak ezek feltételeit, kereteit kell biztosítani. A kereteket az egyházak tudják megtölteni tartalommal az állammal való együttműködésük eszközeivel.

Az Európai Börtön szabályok 47. pont 1. alpontja az alábbiak szerint rendelkezik: „Ha az intézményben jelentékeny számú, azonos vallású fogoly él, ezen vallás egy szakértett képviselőjét kell kinevezni és jóváhagyni. Ha a foglyok száma indokoltá teszi, valamint a körülmények megengedik, ezt az intézményben állandó igénybe vételre kell hozni.” Az ajánlásszerű szabályok megfogalmazzák a vallásgyakorlás szervezettségének követelményét. Az egyházak elsődleges feladata a vallásgyakorlás szervezése, illetve a közösségi vallásgyakorlás szervezeti kereteinek megteremtése. A vallásgyakorlásnak nem képezi feltételét a szervezett közösségi forma. Ugyanakkor tagadhatatlan, hogy a jogok érvényesítésében előnyösebb helyzetet teremt azok szervezett keretek között zajló, kollektív elemeket sem nélkülöző gyakorlása. Annak érdekében, hogy a vallásgyakorlás során az egyházak lehető legszélesebb köre tudja betölteni rendeltetését, a Bv. tv. hivatalos kapcsolattartói rangra emelte azoknak a vallási közösségeknek a képviselőit, amelyek a büntetés-végrehajtási szervvel együttműködési megállapodást

⁵ A szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 44. § (2) bekezdés.

kötnek.⁶ Az együttműködési megállapodások jogi alapját megteremtő rendelkezés szerint ezek célja a reszocializációban, a szabadulás utáni társadalmi beilleszkedés elősegítésében, valamint egyéb karitatív tevékenységben, és ezeken keresztül a büntetés céljának elérésében való közreműködés.

Az egyházak szerepe elsődlegesen a vallási tevékenységek szervezése, amely feladat nem csupán az egyház saját felfogása szerinti tagjainak vallási életére terjed ki, hanem magában foglalja azokat a térítő jellegű tevékenységeket, amelyek a legtöbb egyház önmeghatározásának attribútumát képezik. Mindemellett az egyházak tényleges társadalmi szerepe nem szűkíthető le a hitéleti tevékenységek szervezésére. Nem tagadom, korábban úgy gondoltam, a Börtönlelkészi Szolgálat legfőbb szerepe a vallásgyakorlás biztosítása egy, a külvilágtól elzárt közegben. Úgy tekintettem a szolgálatra, mint alkotmányos garanciára, amelynek révén biztosítva van a bebörtönzöttek lehető legteljesebb vallásszabadsága. Ezt mind igaznak tartom ma is, de be kellett látnom, hogy ennél sokkal többről van szó. Egyfelől a börtönmisszió túlmutat a szolgálaton, mert ezenkívül számtalan egyházi szervezet vállal ilyen feladatokat. Ugyanakkor el kell ismerni, hogy ezek között a legmeghatározóbb az állami keretek között működő Börtönlelkészi Szolgálat. Másfelől e missziót végző egyházi szervezetek olyan értéket képviselnek és olyan értékrendszert mutatnak meg, amelynek követése alkalmas lehet arra, hogy a prediktív faktorok ellenére az egyén elkerülje a visszaesést, vagy legalábbis jelentősen csökkentse ennek kockázatát. Az Ehtv. szabályozása szerint az egyházak tevékenysége és ezáltal társadalmi szerepe kiterjedhet nevelési, oktatási, felsőoktatási, egészségügyi, karitatív, szociális, család-, gyermek- és ifjúságvédelmi, valamint kulturális, környezetvédelmi és sporttevékenységekre, továbbá a nemzeti tudat ápolására.⁷ Az egyházaknak a büntetés-végrehajtásban betöltött szerepe kiegészíti az Ehtv. felsorolását a fogvatartottak reintegrációjában való közreműködéssel.⁸

A börtönmisszió szerepe a reintegrációban, avagy a börtönmisszió kulturális szerepfelfogása

A Börtönlelkészi Szolgálat és tágabban értelmezve a börtönmisszió szerepében az egyházak részéről meghatározó az a körülmény, hogy missziós szolgálatként értelmezik.⁹ Kétségtelen, hogy a börtönmisszió egy sajátos missziós terület. Többek között célja,

⁶ Bv. tv. 3. § 9. pont e) alpont. Az együttműködési megállapodással rendelkező közösségekhez tartozók képviselője már az intézetbe való bejutás során előnyösebb helyzetben van azokhoz képest, akik együttműködési megállapodással nem rendelkeznek. Esetükben a feladat ellátására feljogosító igazolvány, okmány, határozat, megbízólevél vagy meghatalmazás felmutatása elegendő a bv. szerv területére való belépéshez. Vö. a büntetés-végrehajtási szervek területére történő be- és kilépés, valamint a büntetés-végrehajtási szervek területén tartózkodás részletes szabályairól 44/2007. (IX. 19.) IRM rend. 4. § j) pont, illetve 5. § (1) bekezdés.

⁷ A lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. tv (továbbiakban: Ehtv.) preambulum, illetve 9. § (1) bekezdés.

⁸ Vö. Ehtv. 3. § (1) bekezdés., illetve Bv. tv. 5. § (3) bekezdés.

⁹ Ennek egyik külső megnyilvánulása, hogy a Magyarországi Református Egyházon belül működik a Börtönmissziói Szolgálat, amely ugyan nem szervezeti egység vagy szervezeti elem, ennek ellenére magába tömöríti a református börtönlelkészeket.

hogy olyan emberek számára is elérhetővé, megismerhetővé tegye a vallási tanításokat, akik más módon aligha találkoztak volna vele, és így a vallás tanításának elfogadásával elfogadják annak értékrendjét. Az értékrend meghatározó jelentőségű lehet a személyes döntések meghozatalában, ezért az értékrend változása a visszaesés valószínűségének szempontjából úgyszintén meghatározó jelentőségű. Nincsenek illúzióim. Nem vizionálok zsoldárt zengő fogvatartotti tömegeket, akik szabadulásuk után megtöltik a templomok üres padosrait. De hipotézisem szerint a vallási értékek közvetítése és azok – még ha kevesek általi is – átvétele jótékonyan hat a visszaesés kockázatára.

A meghatározott értékrendszerek egymásra gyakorolt hatásának tanulmányozása azt igényli, hogy megvizsgáljuk ezek kulturális sajátosságait. Ezért legalább vázlatosan meg kell nézni, hogy a börtönpopuláció milyen kulturális jellemzőkkel bír. A pönológiai szakirodalomban elterjedt kifejezésmód szerint a börtönpopuláció egyfajta szubkultúrát képez, amelynek alapjait a börtöntörvények teremtik meg. Érdeemes röviden kitérni ennek a kifejezésmódnak a tartalmi helyességére, vagyis annak bemutatására, hogy a börtön felfogható-e szubkultúraként, és ennél fogva rendelkezik-e sajátos értékrenddel. A szubkultúra-kutatások atyja, Rolf Schwendtner szerint a szubkultúrák a társadalomnak azok a részei, amelyek eltérnek az uralkodó értékek rendszerétől és intézményrendszerétől. Ebben a viszonyrendszerben egyfajta hatás-ellenhatás érvényesül, amelyben mindkét csoport a saját értékeit védi.¹⁰ Albert K. Cohen szubkultúra-elmélete szerint az egyén társadalmi beágyazottsága döntő befolyással bír a cselekvéseire: vagyis az egyén a felmerült, meg nem oldható problémák megoldása érdekében kilép abból a csoportból, amelyben éppen van, és olyan egyénekkel keres kapcsolatot, akiknek hasonló alkalmazkodási problémájuk van, ez pedig elvezet a szubkultúrák kialakulásához: „...az új kultúraformák felmerülésének döntő feltétele hasonló alkalmazkodási problémákkal küszködő több olyan cselekvő személy létezése, akik tényleges interakcióban állnak egymással”.¹¹ Vagyis Cohen a szubkultúrát egy adott társadalmon belüli csoportként határozza meg, amelyben a legerősebb csoportformáló erő az azonos élethelyzetből fakadó hasonló szükségletek. Ez a helyzet termeli ki a szükségletek kielégítésének a közösség által bevett formáit. Több hazai kutató vállalta a jelenség vizsgálatát. Közülük Piczil Márta akként határozta meg a fogalmat, hogy „a szubkultúra egy nagyobb társadalmon belül élő kisebb csoportok kultúráját jelenti. Ennek a kultúrának megvannak a saját normái, hiedelmei és értékei, melyek eltérhetnek a többség kulturális értékeitől, de nem feltétlenül a deviáns viselkedés irányába. A szubkultúrák tehát a társadalomban, nem pedig azon kívül léteznek.”¹² E szerint a többségi társadalomtól elkülönült norma- és értékrendszer teszi körülírhatóvá az adott szubkultúrát. Lényeges, hogy a szubkultúra a társadalmon belüli jelenség, tehát a szubkultúra közössége része a társadalomnak. Más felfogásban a szubkultúra egy társadalom átfogó kultúráján belül a sajátos habitus és a sajátos normák alapján elkülönülő kulturális egység. Jellegzetes formái 1. a területi (regionális) kultúrák, 2. az etnikai csoportok kultúrája,

¹⁰ Schwendtner (1976) 75–90.

¹¹ Cohen (1969) 264–286., 273.

¹² Piczil (2002) 43–52.

3. a vallási kisebbségek kultúrái, 4. a generációs kultúrák, 5. a nemek kultúrája, 6. a társadalmi osztályok, rétegek, csoportok kultúrája.¹³ A vázlatosan ismertetett nézőpontok közös metszete, hogy a szubkultúrák egy meghatározott társadalmi problémára történő válaszként létrejövő csoportok, amelyek saját norma- és értékrendszerrel bírnak. Ugyanezért ez a csoport a társadalom része, nem pedig azon kívüli. A szociológia a szabad társadalomban létrejövő, attól önmagát megkülönböztető csoportként tekint a szubkultúrákra.

Ezzel szemben a börtönöket éppen a szabad társadalomtól való részbeni elszigeteltség jellemzi. Ebben az elszigeteltségben sajátos szabályok mentén alakulnak ki az uralkodó értékrend jellemzői. A bekerült személy a prizonizáció folyamatában sajátítja el az elfogadott viselkedésmintákat. A prizonizáció fogalma a szocializációval rokon, azt jelenti, hogy a fogvatartott életében immár a börtön lesz a normális való világ, nem a kinti lét.¹⁴ Donald Clemmer eredeti definíciója szerint a prizonizáció „...a fegyintézet társadalmi gyakorlatainak, erkölcsének, szokásainak és általános kultúrájának többé vagy kevésbé történő az átvétele”.¹⁵ E meghatározás részei a „társadalmi gyakorlatok” (a viselkedés helyes módja), az erkölcs (elterjedt gyakorlatok, tradíciók és egyfajta ítélet a rabok magatartására nézve; az erkölcs helyett leginkább egyfajta törvény, a rabtörvény határozza meg a magatartási szabályokat), a szokások és az „általános kultúra”. (Ennek egyik jellemzője a totalitás, vagyis az, hogy minden személyre hatással van, és ez az egyént egészen széles spektrumon befolyásolja. Magába foglalja a bevett cselekvéseket, a viselkedési mintákat, a tradíciókat, a történelmet, a szokásokat, a társas gyakorlatokat, a törvényeket, a rabokra vonatkozó jogokat és szabályokat, az ideáikat, a véleményeiket, az attitűdjeiket az otthonnal, a családdal, az oktatással, a munkával, a pihenéssel, a kormányzattal, a börtönökkel, a rendőrséggel, a bírakkal, más rabokkal, fegyőrökkel stb. kapcsolatban.) Clemmer detektálja a prizonizáció szintjét befolyásoló tényezőket. Ezek között legerősebb a büntetés hossza. Ezenkívül említi meg a személyiség stabilitását, a szabad világgal való kiegyensúlyozott kapcsolatok színvonalát, a börtönbeli csoportokba való integrálódás szintjét, a börtöntörvények és dogmák elfogadásának színvonalát, a zárkatársak személyiségét, az abnormális szexuális viselkedéshez és a szerencsejátékhoz való viszonyt.¹⁶

A prizonizáció magyarázatoként két elterjedt modell szolgál. Az egyiket „deprivációs modellként” szokás jellemezni. E modell követői szerint a börtönkörülmények frusztrációs hatásai eredményezik a fogvatartottak sajátos értékrendszerének kialakulását. Ennek megfelelően a börtöntársadalom a negatív pszichológiai hatásokra adott válaszként szerveződik. Szerveződésük a társadalom megvetésével való szembenézés eredményeként jön létre, és fő funkciója, hogy megvédje tagjait a társadalom elutasításától.¹⁷ Különböző frusztrációs élmények generálják a csoportszerveződést. Ezek közé

¹³ Hivatkozik rá: Keszeg (2006) 3–7.

¹⁴ Fliegauf (2013) 33.

¹⁵ Clemmer (1965) 299.

¹⁶ Clemmer (1965) 301–302.

¹⁷ McCorkle–Korn (1955) 88–98.

tartozik a javaktól és a szolgáltatásoktól, a heteroszexuális kapcsolatok lehetőségétől, az autonómiától, valamint a biztonságtól való megfosztottság. A prizonizáció okaira és folyamatára magyarázatként szolgáló másik elmélet az „importációs” modell. Ennek kiindulópontja, hogy a börtönbe kerülők többsége már rendelkezik bizonyos szintű kriminalitással. Ez feltételez egy kialakult kriminális értékrendet. Ennek a pontos elemeit és a különböző elemek egymáshoz viszonyított súlyát nem ismerjük.

A fogvatartottak a külvilágban létező deviáns értékrendszerüket a börtönben tovább alkalmazzák a benti viszonyokhoz igazodva.¹⁸ A modell szerint háromféle börtön-szubkultúra létezik: a tolvajoké, a raboké és az első büntényeseké. A ’tolvajok’ azok, akik a szabad társadalomból hozzák az értékrendszerüket és az erkölcsi világképüket, és ez hatással van a börtönkultúrára. Az e csoporthoz tartozókban a korábbi tapasztalataik és a társadalmi közegük (ennek részeként a szűkebb környezet, a család, a baráti kör) hatására kialakul egy alapjaiban társadalomellenes, kriminalitási értékrend, amelyet a fogvatartottak magukkal visznek a börtön falai közé. A csoport tagjai két közös vonással rendelkeznek: az egyik, hogy bűncselekményt követtek el, a másik pedig a szociokulturális háttér. Ez utóbbira jellemző az alacsony iskolázottság és a hátrányos társadalmi helyzet. A fogvatartottak másik csoportjába azok tartoznak, akiket a börtönrendszer termel ki, ők a ’a rabok’. A harmadik csoportot az első büntényesek alkotják, akikre az a jellemző, hogy inkább az adminisztráció értékrendjével azonosulnak.¹⁹ A megfigyelések alapján az feltételezhető, hogy a börtönlét inkább növeli az egyén már meglévő kriminalitását.²⁰ A későbbi pönológiai munkák kritizálják Clemmert, mert úgy vélik, hogy az általa meghatározott prizonizációs okok némelyike inkább indikátora, semmint kiváltó oka a börtönbeli nézetek és szokások átvételének.²¹ Az mindenestre megállapítható, hogy börtönben zajló prizonizációs folyamat kétségtelenül a re-integráció ellen hat.

Elismerve a „rabtársadalom” kulturális inhomogenitását, megkísérlem a szakirodalmi adatok alapján vázolni a prizonizációs folyamatok által kicsiszolt börtönpopulációt jellemző értékrendszert. Az általam későbbiekben alkalmazni kívánt értékeszttel még nem készültek empirikus vizsgálatok, ezért most kizárólag a szakirodalmi adatokra hagyatkozom. Kutatási tervem szerint Shalom Schwartz értékelméletének felhasználásával vizsgálom a börtönnépességet jellemző értékrendszert. Schwartz tíz értékosztályt határoz meg, amelyek mentén kultúrától függetlenül megállapítható egy társadalmi csoportra, vagy akár egy egész társadalomra jellemző értékrendszer. Anélkül, hogy ezek tartalmi meghatározását citálnám, csupán felsorolásszerűen jelzem, hogy ezek közé tartozik az univerzalizmus, a jóakarát, a konformitás, a tradíció, a biztonság, a hatalom, a teljesítmény, a hedonizmus, a kockázatvállalás (izgalom, kihívás) és az autonómia.²² Ennek az írásnak a keretei között a pönológiai szakirodalom és az értékelmélet

¹⁸ Irwin-Cressey (1962)

¹⁹ Irwin-Cressey (1962) 142–155.

²⁰ Clemmer (1950) 319.

²¹ Wheeler (1961)

²² Schwartz (2003)

kategóriái közötti átfedés megállapításához szükséges tartalmi összehasonlítás első felét végzem el, aminek keretében a börtönvilág jellemző értékrendjének vázlatoszerű szakirodalmi bemutatására vállalkozom.

Az amerikai klasszikusok között elsőként Charles Wellford igyekezett modellezni, hogy a rabtörvényre mint érték- és normarendszerre milyen tényezők hatnak. Elmélete szerint a külső tényezők közé tartoznak az általános kulturális elemek és a kriminális szubkultúra elemei. A belső tényezők közé sorolta a totális intézeti elemeket, illetve és a börtönkulturális elemeket.²³ A totális intézetek elméletének kritikusan szerint a börtönéletre jellemző tiltott tárgyak és tiltott cselekmények jelenléte arra utal, hogy korántsem beszélhetünk totális intézetekről.²⁴ Az egyik legmeghatározóbb érték az elítéltek közötti lojalitás a külvilágot megtestesítő őrökkel szemben. Ugyanígy érték az örök manipulálása, kihasználása.²⁵ Lloyd E. Ohlin szerint a fogvatartottak érték- és normarendszere a szabad életük időszakára vezethető vissza. Magában foglalja azon értékek legtöbbszörét, amiket az elítéltek a szabad társadalomban az elítélésük előtt követtek. Ezek között hangsúlyos a fizikai erőszak, az erő, a kihasználáson alapuló szexuális kapcsolat, valamint az erős kötődés a pénzhez és a vagyonhoz, továbbá a csoporthoz való hűség és szolidaritás, valamint az agresszív és kizsákmányoló kapcsolat a civil társadalommal szemben. Ohlin azt állítja, hogy ez a kriminális értékrendszer adaptálódik a börtönbeli viszonyok közé. A kriminális értékrendszerben fontos szerepet tölt be a gazdagság és a siker, illetve azok a képességek, amelyek ezek megszerzéséhez vezetnek.²⁶

A külső kapcsolatok erőssége és a börtönön belüli értékrend közötti összefüggést tekintve érdekes megállapításra jut Papp Gábor. A Váci Börtön és Fegyházban végzett empirikus kutatásai alapján a nemzetközi trenddel ellentétben arra a megállapításra jut, hogy minél intenzívebbek a fogvatartott külső kapcsolatai, annál kevésbé képvisel a börtön elvárásaihoz igazodó konform értékeket.²⁷ Fiáth Titanilla megállapításai szerint a börtönnépességet egyszerre jellemzi az autonómiára törekvés és az azonosulás törekvése. Míg előbbi a börtön uniformizmusa ellen igyekszik hatni, addig az utóbbi a csoporttudatot erősíti. Emellett hangsúlyosan jelen van a hatalom, az erő, az érdekérvényesítés és az önkontroll értéke.²⁸ Az erő és az érdekérvényesítés szoros összefüggést mutat a hatalommal, hiszen ez előző kettő önálló értéknek is és a hatalom megszerzésének, érvényesítésének feltételeként is értelmezhető. Az önkontroll és az autonómia szintén értelmezhető egyazon érték tengely mentén, minthogy mindkettő az individuumhoz, annak kifejezéséhez, megéléséhez szükséges, és a másoktól való függetlenség kifejezésére szolgál. Fiáth jellemző értéknek határozza meg a hipermaszkulinitást, amely dominanciát, fizikai- és akaraterőt, függetlenséget, heteroszexualitást,

²³ Wellford (1967) 197.

²⁴ Fliegauf (2013) 33–35.

²⁵ Clemmer (1965) 152.

²⁶ Ohlin (1956)

²⁷ Papp (2012)

²⁸ Fiáth (2011) 76.

versengést hordoz magában.²⁹ Fliegauf Gergely emellett említi a kockázatkeresést mint jellemző attitűdöt, és példaként a kábítószer-használatot hozza fel. Eszerint nem csupán a kábítószeresek tiltottak, hanem a használatukhoz szükséges eszközök is, ezért a fogvatartott hajlandó a szerhasználat érdekében több kockázatot vállalni. Lebukhat a szerrel, az eszközökkel, a szerhasználati ártalmakkal pedig semmiképp nem fordul orvoshoz, mert ő is a börtön része.³⁰

A szakirodalmi adatok – és tegyük hozzá a megfigyelések – alapján megállapítható, hogy a börtönképesség rendelkezik saját kultúrával, norma- és értékrendszerrel, saját szimbolikával, amelynek révén elkülönül a többségi társadalomtól. De ennek az elkülönülésnek a kialakulása eltér a szubkultúrák jellegzetes formáitól. Nem beleszületéssel alakul ki, mint például valamely társadalmi réteg vagy etnikai csoport esetében. Nem is egy, a társadalmi többségi értékrendet tudatosan elutasító közösségként formálódik a börtönképesség. Igaz ugyan, hogy az indokok, amelyek létrehozzák ezt a közösséget, az a többségi társadalom által elfogadott és védett normákkal való többnyire tudatos szembehelyezkedés, de ettől még a börtönkultúra sok szempontból eltér a börtönképesség kinti életét jellemző kultúrától, és attól eltérő új értékrendszert alkot. Ezért ez a közösség nem az értékek mentén szerveződik, hanem kényszerű módon, amelyben a benti értékek elfogadása az alkalmazkodás része. Az is kérdéses, hogy a börtönképesség mennyire része a társadalomnak. A büntetés-végrehajtás nagy paradoxona az, hogy az elítélteket attól a társadalomtól zárja el, amelybe való visszatérést, beilleszkedést elő kellene készítenie. Jogi szempontból nem kétséges, hogy az adott társadalom tagjai, hiszen nem jogfosztottak, nem kítaszítottak, hanem jogaikban korlátozott személyek, akiknek a korlátozás által nem érintett jogairól jórészt az állam gondoskodik. Ugyanakkor az sem kétséges, hogy a fogvatartottak a társadalmi folyamatokban legfeljebb marginálisan vesznek részt. A gazdasági életbe történő bevonásuk és a börtönökben folyó oktatási lehetőségek enyhítenek ezen a megállapításon. Ez még azzal együtt is igaz, hogy a börtönökben zajló foglalkoztatás, úgy tűnik, nem pusztán reintegrációs célokat szolgál, hanem olcsó állami munkaerőt is jelent. A fogvatartottak a társadalomhoz legerősebben talán a családjukon keresztül kötődnek, akikkel a kapcsolattartás a reintegrációs esélyeket növelheti. Ugyancsak társadalmi kötődést jelenthet a reintegrációt támogató civil szervezetekkel és az egyházakkal való kapcsolat. Mindezek alapján megállapítható, hogy a szubkultúra fogalmát kellően tágan értelmezve a börtönképesség is ilyen közösségnek tekinthető. A szó eredeti jelentéstartalma szerint azonban a szubkultúra helyett helyesebb volna a csoportkultúra kifejezés használata. Ennek ellenére mára elfogadottá vált a börtönök esetében a szubkultúra kifejezés használata, ezért a továbbiakban én is ezt használom. A börtönsubkultúrát nem lehet homogén kultúráként értelmezni, mert a falakon belül is többféle értékrenddel találkozni, amelyek létére a szakirodalom több magyarázattal is szolgál. Az egyik legelterjedtebb elmélet az importfelfogás.

²⁹ Fiáth (2013) 63.

³⁰ Fliegauf (2013) 40.

A börtönmisszióban részt vevő egyházi szervezetek szerepe ebben a viszonyrendszerben az, hogy a vallási értékek alkotta értékrendszert közvetítse a börtön szubkulturális viszonyai közé. Az eltérő kultúrák találkozása mindig izgalmas jelenség, mert ennek eredményeként valami új érték, valami olyan keletkezik, amely magán viseli az elődök nyomait, de attól mégis eltérő értéket képvisel. A különböző kultúrák egymásra gyakorolt hatásai többfélék lehetnek. Ezek egyike azt feltételezi, hogy az egyik kultúra befogadja a másik értékeit, és így alakul ki valamiféle új értékrend. A keresztény kultúra rendszerében a vallási tanítások és az ezen alapuló vallásos életforma átadását a misszió kifejezéssel lehet leírni. A némileg túlzóképpen kereszténynek mondott Európában irreálisan hangzik keresztény misszióról beszélni. Ennek ellenére úgy tűnik, hogy az a szociokulturális közeg, ahonnan a fogvatartottak jelentős része származik, nem teszi elérhetővé, megismerhetővé, értelmezhetővé a különböző vallási tanításokat. A prizonizáció folyamata, ha lehet, még tovább ront a helyzeten. A börtönmisszióknak – és ezen belül a Börtönlelkészi Szolgálatnak – vallási- és egyben kultúrmissziós szerepet is be kell töltenie. A kultúrmisszió kifejezés arra utal, hogy az egyházaknak nem csupán a vallási tanításokat kell továbbadniuk, nem szorítkozhatnak a vallási rítusok gyakorlására, hanem mindezzel együtt az önző és kizsákmányoló börtöntörvények helyébe egy olyan értékrendet kell állítaniuk, amely magában foglalva a „Ne ölj!”, „Ne lopj!”, „Ne paráználkoddj!”, „Szeresd felebarátodat mint önmagadat!” parancsolatokat, a békés és rendezett társadalmi viszonyok közötti együttélést és ezen keresztül a visszaesés elkerülését is szolgálja.

A börtönmisszió ebben a folyamatban betöltött szerepének és kihívásainak megismerésére a kulturális egymásra hatás, más szóval az inkulturáció elméletéhez fordulok. Az elmélet követői többnyire történelmi léptékű kultúrák egymásra gyakorolt hatását vizsgálják. Többek között ilyen a hellenizmusban testet öltött görög-római kultúra, vagy a spanyol közvetítéssel Dél-Amerikába került kereszténység és az Inka Birodalom egymásra gyakorolt hatása. Azt állítom, hogy az inkulturáció jelensége közel sem csak a világtörténelmi léptékű kultúrák találkozásának, hanem egy adott társadalmon belüli többségi, és az ettől eltérő kultúrák viszonyának leírására úgyszintén alkalmas.

A missziós területek egyik sajátja azok inkulturális vonása, közelebbről annak igénye, hogy az adott vallás tanítását „le kell fordítani”, érthetővé és elfogadhatóvá kell tenni a célközönség számára. Az inkulturáció nem egyirányú folyamat: az egyház az általa sikeresen kommunikált üzenettel gazdagít egy kultúrát, amely a maga sajátos értékeivel gazdagítja az egyházat. Az egyházak képesek közvetíteni a fogvatartottak felé a bűnök bocsánatának üzenetét, amely ebben az élethelyzetben az újrakezdés reményét és lehetőségét hordozza. Az ember teológiai értelemben bűnös természete, az ebből eredő bűnök és az Istennek erre adott kegyelmi válasza az emberek közötti egyenlőséget is hirdeti, ami a méltóság alapja. Ezek az értékek a bűnöktől való szabadulás lehetőségét ígéri, amely egy lehetséges kiutat mutat a bűnözői karrierből. A börtöntapasztalatok gazdagítják az egyházakat is. Korábbi kutatási tapasztalataim szerint a börtönlelkész nem a kényelmes és a keresett szolgálati helyek közé tartozik. A börtönben lévők, akik vallási gyakorlatot folytatnak, lényegét tekintve egy missziói

gyülekezetet alkotnak. E gyülekezet kulturális jellege, sajátosságai mindenképpen különböznek a külvilág gyülekezeteitől.³¹ A teljesség igénye nélkül az alábbi különbségek adódnak:

1. Hiányzik a társadalmi reprezentáció, nincsenek a gyülekezet tagjai között gyerekek, nők, teljes családok. A reprezentativitás hiányából eredő homogenitás azonban csak látszólagos, minthogy minden egyén más és más értéket képvisel.
2. Nem érvényesül a szabad gyülekezetválasztás. Ennélfogva a börtöngyülekezet – akárcsak maga a börtönpopuláció teljessége – kényszerközösség. Valaki vagy tagja a gyülekezetnek, ha annak értékeit elfogadja, vagy nem, de helyette nem választhat másikat. Ez a börtönlelkésztől a szokottnál is nagyobb toleranciát, konfliktuskezelő képességet követel.
3. A közösség tagjainak közös élete nem csupán a gyülekezeti alkalmakra szorítkozik. E megállapítás ugyancsak a börtönöket jellemző közösségi kényszerre, illetve a zárt intézményi jellegre vezethető vissza. A szorosabb összefonódás, a privát szféra hiánya, avagy nagyon csekély volta különös terhet jelenthet a gyülekezet tagjainak. Az ebből eredő konfliktusok feloldásában a lelkészre óriási szerep hárul. A különleges élethelyzetek és problémák arra kényszerítik az egyházakat és képviselőiket, hogy kilépjenek a komfortzónájukból. Az itt megtapasztalt élethelyzetek arra ösztönzik az egyházakat, hogy merjenek szakítani az európaiságot jellemző komfort-kereszténységgel, és ennek következtében a missziós parancsokat tartalma tovább gazdagodik.

Az inkulturáció elméletének egyik tétele szerint minden egyháznak és gyülekezetnek ki kell alakítania az evangélium különös, helyi viszonyokra alkalmazott kifejezését.³² Máskülönben az egyházak által közvetített értékek nem találnak befogadó közegre. Itt teljesebb ki a börtöntörvény uralta értékrendszer és a börtönmisszióra leginkább jellemző keresztény vallás értékrendszere közötti áthidalhatatlannak tűnő különbözőség. Ezt a szakadékot kell a börtönmissziós lelkésznek áthidalnia, és úgy közvetítenie a vallási értékeket, hogy azok érthetővé, vonzóvá és megélhetővé váljanak. Az inkulturáció mértéke szenzitív terület. Egyfelől el kell fogadni, hogy az evangelizáció, a vallási tanítás nem azt jelenti, hogy az egyházak magasabb rendű értéket közvetítenek, mert ezzel degradálnák a befogadó kultúrát.³³ Különböző értékek között ilyen módon nem lehet különbséget tenni. Úgy viszont igen, melyek a társadalmi normák szerint támogatott, elfogadott, megtűrt, elutasított vagy éppen megvetett értékek. Ebben az olvasatban az egyházak által közvetített értékek pozitív előjele nem lehet kérdéses. Másfelől az inkulturáció nem eredményezhet egyik félnél sem önmeghasonlást, mert az a pozitív értékek elvesztését eredményezi. Abban az esetben, ha elégtelen mértékű az egyházi tanítás helyi kultúrához kapcsolása, akkor az egyház „szubkulturális gettó” lesz. A másik végtel pedig az, ha a kulturális perspektívákhoz és értékekhez való alkalmazkodás válik

³¹ Vári (2008) 54.

³² Barnóczki (2012)

³³ Hunsberger–Gelder (1996)

meghatározóvá a folyamatban, mert ez esetben a kultúra fogja átalakítani az egyházi tanítást.³⁴ Míg az első esetben megvan az esélye annak, hogy a börtönben a hitét megélni akaró fogvatartott kitaszítottá válik, addig a másik lehetőség ahhoz vezet, hogy a bűnözői karrierből kivezetni képes hit és annak értékrendszere súlytalanná válik. A modern teológia megalkotta a kontextualizálás fogalmát, amely arra irányítja a figyelmet, hogy az evangélium közlése során a ma élő emberek teljes élet kontextusában kell Isten Igéjének megszólalnia. A kontextualizáció tehát sokkal inkább folyamat, mint esemény, és mélységében áthatja az egyén és a közösség gondolkodását, kultúráját. Az inkulturáció pedig mindezek alapján a megfelelően kontextualizált és befogadott vallási tanítás sajátos átélése és megélése, amely a befogadó szempontjából értelmezi a hit és kultúra kapcsolatát, és lehetővé teszi, hogy az adott kultúrához tartozó saját kulturális gyökereinek megfelelően válaszolhasson Isten hívására.³⁵ A missziót végző szervezet feladata, hogy a vallási tanítást kellő módon inkulturálja annak érdekében, hogy a befogadó közeg saját élethelyzetében, saját közegében a vallási tanítást értelmezni és a mindennapjaiban meg tudja élni. Inkulturációs problémaként is értelmezhető Fiáth Titanillának az a kérdése, hogy azok a programok, amelyek a „kinti társadalom” vilásképe felől tekintve – vagy ahhoz illeszkedve – a személyiség fejlődését és a később jól hasznosítható tudás gyarapítását szolgálják, vajon hogyan épülnek be az ettől sok esetben különböző prioritásokkal bíró emberek értékrendjébe.³⁶ A kutatás további elemeinek célja éppen ennek a kérdésnek a megválaszolása, vagyis annak vizsgálata, hogy a börtönmisszió milyen hatást képes gyakorolni a fogvatartottak értékrendszerére.

A börtönök szubkultúráját a prizonizáció eredményeként jellemző értékek minden valószínűség szerint eltérnek a vallási értékektől. Azt is el kell ismerni, hogy a kereszténység mint közös kulturális alap ellenére a keresztény vallás értékrendszere eltér a társadalom többségi értékrendszerétől. Az European Value Survey kutatások tanulsága szerint a keresztény vallás rendszeres hitéletet élő követői társadalmi kisebbséget alkotnak.³⁷ Ettől még igaz az a megállapítás, hogy az európai és ezen keresztül a hazai társadalmat jellemző értékrendszer a kereszténységben gyökerezik. A fogvatartottak és a civil társadalom magát kereszténynek valló és hitét rendszeresen gyakorló csoportjának értékrendje közötti eltérések mértéke egy későbbi összehasonlító kutatás eredményeként lesz megállapítható.

Hipotéziseim szerint a Börtönlelkészi Szolgálatnak és általában valamennyi egyházi börtönmisszióknak a keresztény vallás tanításaival merőben ellentétes kulturális közegben kell ellátnia a szolgálatait. E szolgálat egyik szerepe a vallás értékeinek közvetítése. Ez pedig alighanem egyfajta inkulturáció, mivel a vallási tanítások missziós hirdetése azt feltételezi, hogy a vallási kultúra értékeit megismerhetővé, érthetővé,

³⁴ Hunsberger–Gelder (1996)

³⁵ Barnóczki (2012) 46.

³⁶ Fiáth (2013) 63.

³⁷ A vallási alkalmak látogatásának gyakorisága és annak százalékos megoszlása: www.europeanvaluesstudy.eu/files/pages/visitreligiousservices.jpg

elfogadhatóvá kell tenni a börtön szubkultúrájában, ami a vallásótól merőben eltérő értékek mentén szerveződik. A börtönmisszió nem pusztán vallásgyakorlás, nem is csak vallásra térítés. Lényegesen túlmutat a vallásos cselekmények gyakorlásán is. Mindezeket magában foglalva egyik legfontosabb célja a vallási igazságok megértetése, elfogadtatása és ezen keresztül egy olyan, a társadalmi együttélés szempontjából pozitív értékrendszer átadása, amely eltér a bekerülést megelőző kriminális értékrendszer-től, a prizonizáció útján kialakult börtönkultúra értékrendjétől, és képes arra, hogy az egyén döntéseit befolyásolja.

A Börtönlelkészi Szolgálat alkotmányjogi sajátosságai

Eddig általában véve a börtönmisszió szerepét igyekeztem körbejárni. Nem kerülhető meg azonban a kérdés, hogy valamennyi missziós szervezet közül kiemelkedik a Börtönlelkészi Szolgálat. Ezért indokolt ennek a szervezetnek a legfőbb alkotmányjogi sajátosságait bemutatni.

Hazánkban az első országos büntetőintézet 1772-ben nyílt meg Szempczen, Pozsony megyében, ahonnan 1780-ban Tallósra helyezték át. Tallósról a férfirabokat 1785-ben, a női rabokat 1790-ben a szegedi várba szállították át. Itt 1790–1832 között működött fenyítőház. Már e korai időszakra jellemző, hogy a rabok „megjobbításának” szándékát két pillérre helyezték: a munkára és a vallásra.³⁸ Ma már groteszknek hat a Szegedi Fenyítőház számára kiadott, 1803. november 20-án kelt, 21442. számú utasítás, amelyben megfogalmazták, hogy mindenki számára kötelező a mise, a rabok általa kijelölt imák meghatározott napszakban történő elmondása és mindaz, hogy ezektől a külsőségektől hogyan remélhették a rabok felelősségérzetének növekedését. A 19. századi magyarországi börtönügyi reform következtében az 1850-es évek végére a fogvatartottak felekezeti megoszlásának figyelembevételével a fegyintézetek mellé állandó lelkészeket neveztek ki, akik gondoskodtak a kötelező vallási és erkölcsi oktatásról. Ugyanennek az évszázadnak a '60-as évei végére kialakultak a fegyintézetek mellett működő lelkészi állomások „az összes népesebb hitfelekezetek részére”.³⁹ Ez időtől kezdve vesznek részt az egyházak szervezeten és állami támogatással az állami büntetés-végrehajtásban. Olyan, a hitéleti tevékenységeken (istentiszteleti alkalmak, hitoktatás, egyéni lelki gondozás) túlmenő sajátos feladatokat vállaltak az egyházak, mint például az erkölcsi nevelés, a családtagokkal való levelezés lebonyolítása, amelyen keresztül a családi viszonyok erősödését remélték.⁴⁰ Ez utóbbi feladat már előrevetíti a reintegrációs célokban vállalt közreműködést.

Természetes, hogy a szocializmus fémjelezte történelmi korszakban nem működhetett börtönlelkészség. Ez összeegyeztethetetlen lett volna a szocialista ideákkal.

³⁸ Vajna (1906) 27.

³⁹ Börtönügy a Magyar királyi országos fegyintézetekben – ismertetés az 1885. évi budapesti országos általános kiállítás alkalmából (1885) 4–5.

⁴⁰ Börtönügy a Magyar királyi országos fegyintézetekben – ismertetés az 1885. évi budapesti országos általános kiállítás alkalmából (1885) 6.

Éppen ezért csak a rendszerváltás kezdetekor, némely bv. intézetbe 1989 őszétől, általános jelleggel azonban 1990-től léphettek be egyházi szolgálat végzése céljából az egyházak képviselői. Ezt követően tíz esztendő volt szükséges ahhoz, hogy normatív kereteket kapjon a börtönmissziós tevékenység legfőbb szervezeti keretét jelentő Börtönlelkészi Szolgálat.⁴¹ A jogalkotási folyamatban a jogalkotónak követnie kellett volna a Tábori Lelkészi Szolgálat létrehozásánál megfogalmazott, és az Alkotmánybíróság által helyeselt álláspontot, amely szerint az érintett egyházakkal való megállapodás hiányában az állami szerv nem hozhatta volna meg a kérdéses rendelkezést a szolgálat felállításáról.⁴² A Börtönlelkészi Szolgálatról szóló 13/2000. (VII. 14.) IM rendelet (a továbbiakban e fejezetben: IM rendelet) eredeti szövege nem az egyházakkal kötött megállapodásokra hivatkozott, hanem a Bv. tv.-nek az igazságügyi miniszternek a büntetések végrehajtására vonatkozó részletszabályok megalkotására felhatalmazó rendelkezéseire.⁴³ A rendelet kibocsátója egy huszárvágással oldotta meg a kérdést, amikor úgy rendelkezett, hogy a szolgálat a büntetés-végrehajtási tevékenység része.⁴⁴ Kérdéses volt már akkor is, hogy az állam büntetőjogi igényét megvalósító tevékenységnek mennyire része a vallás szabad gyakorlása: a büntetés-végrehajtásnak nem képezi részét, hanem ez egy jog, amelyet mindenki számára biztosítani kell, és amelyet mindenki szabadon igénybe is vehet. A későbbi jogalkotói döntés alapján ez a szövegrész kikerült a rendelethől. A korábban hatályban volt a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. tv. 6. §-ban foglaltak szerint is lehetővé kellett tenni a bv. intézetekben fogvatartottak számára a vallásgyakorlást. E törvény hatályba lépése és az IM rendelet megalkotása között eltelt tíz évben az egyházak a bv. intézetekkel együttműködve a fogvatartottak körében kialakították a vallás szabad gyakorlásának intézményes formáit. Így tehát az IM rendelet egy meglévő, tevékeny együttműködésnek adott jogi formát, és ezáltal keretet, ily módon törekedve arra, hogy megszüntesse a gyakorlatban felmerülő jogbizonytalanságot. Ezért a jogalkotási hiátus nem kérdőjelezi meg a Börtönlelkészi Szolgálat legalitását, sem pedig az általuk végzett tevékenység legitimitását. Az állam és az egyház közötti partneri kapcsolat ennek ellenére feltételezné a normativitás talaján álló előzetes megállapodást.

A jogalkotási folyamat következő eredménye a börtönlelkészi szolgálatról és a börtönmissziós tevékenységről szóló 8/2017. (VI. 13.) IM rendelet (továbbiakban: hatályos IM rendelet). Rögtön a rendelet címe felvet két érdekességet. Egyfelől meglepő, hogy a belső jogforrás nem a büntetés-végrehajtási szervezetet irányító belügyminiszter, hanem továbbra is az igazságügyi miniszter. A másik figyelemre méltó jelenség – és ez

⁴¹ Hajdú (2006) 33.

⁴² A kormány és a különböző egyházak között megkötött együttműködési megállapodások közül a büntetés-végrehajtásban való közreműködést csak a Magyarországi Református Egyházzal és a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségével megkötött megállapodás tartalmazza.

Vö. a Magyar Köztársaság Kormánya és a Magyarországi Református Egyház között 1998. december 8-án létrejött Megállapodás közzétételéről 1057/1999. (V. 26.) Korm. Határozat 4. cikkely, valamint a Magyar Köztársaság Kormánya és a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége között 2000. december 21-én aláírt megállapodás közzétételéről szóló 1045/2001. (IV. 20.) Korm. Határozat 12. cikkely.

⁴³ Bv. tvr. 127. § (1) bekezdés. 2000. július 14-ei közlönyállapot.

⁴⁴ A Börtönlelkészi Szolgálatról szóló 13/2000. (VII. 14.) IM rend. 6. § (2) bekezdés hatályba lépéskori szövege.

pozitív előrelépés –, hogy a hatályos IM rendelet nem ragad meg a Börtönlelkészi Szolgálatnál, hanem elismeri és jogilag szabályozza azoknak az egyházi szervezeteknek a börtönmissziós tevékenységét, amelyek nem vesznek részt a szolgálat működésében. Nem meglepő módon a szolgálatban kizárólag bevett egyházak vehetnek részt. Ez a szabályozás korántsem tekinthető diszkriminatívnak. Jogi analógiát alkalmazva érdemes hivatkozni az Alkotmánybíróságnak a Tábori Lelkészi Szolgálattal (TLSZ) kapcsolatban meghozott döntésére. Mint ismeretes, a HM irányítása alatt álló TLSZ eredeti, 1994. évi szabályozása szerint a szolgálatban mindösszesen négy egyház vehetett részt. De iure a Börtönlelkészi Szolgálatban valamennyi bevett egyház, tehát az AB által a TLSZ körében vizsgálnál nagyobb létszámú vallási közösség vehetne részt. A TLSZ esetében az újrakodifikáció 2013-ban megtörtént, és ennek alapján itt is valamennyi bevett egyház részt vehetne a Szolgálatban. Ennek ellenére de facto mindkét szolgálatban résztvevő egyházak köre megegyező módon arra a négy vallási közösségre szűkül, amelynek tevékenysége korábban alkotmányossági vizsgálat alá került. Ennélfogva alkalmazható az AB-nek az a megállapítása, amelyben saját korábbi határozataira hivatkozva kimondta, hogy az egyházak társadalmi szerepében meglévő tényleges különbségeket az állam figyelembe veheti az együttműködés során. Amíg ez nem valósít meg diszkriminatív szabályozást, addig alkotmányos keretek között marad. Ennek megfelelően a TLSZ összetételét az AB nem találta diszkriminatívnak, mert az egyházak tényleges társadalmi szerepének megfelelően állapítja meg a részt vevő egyházak körét. Az AB további megállapítása szerint a vallásgyakorlást és az egyházak egyenjogúságát az sértené, ha a szóban forgó kormányrendelet bármelyik vallási közösséget, vagy az azokhoz tartozó katonákat korlátozná a szabad vallásgyakorlásban.⁴⁵ Ha elfogadjuk, hogy a TLSZ-ben résztvevő egyházak körének taxatív felsorolása nem diszkriminatív, akkor okszerűen adódik a következtetés, hogy a Börtönlelkészi Szolgálat esetében sincs ez másként, feltéve, hogy a többi vallási közösség tagjai számára is biztosítva van a vallásgyakorlás. Végignézve a bv. kódex, illetve a hatályos IM rendelet szabályain, csupán néhány marginális jellegűnek tűnő különbség fedezhető fel. Az első és legjelentősebb különbség a lelkész, és ezáltal az egyházi szolgáltatás elérhetősége. Míg a Börtönlelkészi Szolgálat lelkészei gyakorlatilag bármikor tarthatnak kapcsolatot a fogvatartottakkal, addig a többi lelkész és missziós szervezetnek erre csak előre egyeztetett időpontban nyílik lehetősége. Külön érdekesség, hogy ezzel kapcsolatban a közalkalmazotti státuszú börtönlelkésznek kell egyeztetnie, aki így abba a helyzetbe kerül, hogy köteles egy számára idegen egyház tanításainak terjesztését elősegíteni még akkor is, ha ennek az egyháznak a tanításai homlokegyenest ellenkeznek saját belső meggyőződésével. Úgy tűnik, mintha a jogalkotó azzal a logikával élt volna, hogy minden vallási kérdés a lelkészhez tartozik, mondván, mégiscsak ő a szakember, függetlenül a saját belső meggyőződésétől.

⁴⁵ 46/1994. (X. 21.) AB határozat.

A Börtönlelkészi Szolgálat szervezete

A Börtönlelkészi Szolgálat esetében tényleges módon nem találkozunk szervezeti szabállyal. A hatályos IM rendelet megállapítása szerint a Börtönlelkészi Szolgálat az azt végző bevett egyházak szerint önálló, azonos jogállású szolgálati ágakra tagozódik. Ez azonban de facto nem jelent semmiféle szervezeti keretet. A hatályos IM rendelet nem határozza meg a Börtönlelkészi Szolgálat szervezetét, ehhez hiányoznak a közigazgatásra jellemző szervezetalakító normák. Ezért szervezeti értelemben de iure sem beszélhetünk a szolgálatról. Éppen e szervezeti hiány miatt zavaró a normatív megfogalmazás, mert a gyanútlan jogász természetes módon szervezeti keretet vél felfedezni a „szolgálati ág” kifejezés mögött. Ennek egyik oka, hogy a tábori lelkészség esetében ugyanez a kifejezés állami- és egyházi jogi szempontból egyaránt önálló szervezetet takar. A szervezeti jogállás hiánya miatt kérdésként fel sem merülhet a központi közigazgatással való hierarchikus viszony. Tehát a szolgálat és a büntetés-végrehajtást felügyelő Belügyminisztérium közötti viszony egyértelműen az elválasztás ténye mellett szól. Nemhogy hierarchikus viszony, de semmilyen jogilag szabályozott szervezeti viszony nincs az állam és a szolgálat között. Az egyházak által kirendelt lelkészek azzal a bv. intézettel állnak közalkalmazotti viszonyban, amelyiknél a szolgálatukat teljesítik. Ezért maga a szolgálat tényleges módon az egymástól független bv. intézetekhez kirendelt lelkészek összességé anélkül, hogy jogi értelemben vett szervezetté formálódna.

A különböző intézeteken belül a lelkészek az intézet parancsnokának közvetlen alárendeltségében szolgálnak. A szabályozásban érvényesül az egyházak önrendelkezési joga, mivel a hatályos IM rendelet értelmében „*börtönlelkész*: az az egyházi személy, illetve az az egyházi vagy felekezeti elöljáró által e feladattal megbízott személy, aki rendszeres jelleggel börtönlelkészi szolgálat körébe tartozó tevékenységet végez.”⁴⁶ A kinevezés természetes módon állami aktus, de ennek egyik feltétele az adott egyház előzetes engedélye. Ez az engedély nem az állam cselekvési szabadságát korlátozza, hanem az egyházak autonómiáját védi. Az egyházi törvényeknek megfelelően általánosan bevett gyakorlat, hogy a lelkészeket a saját egyházuk rendeli ki e feladatra. A börtönlelkészek egyházi értelemben sem alkotnak önálló szervezetet. Egyedül a Magyarországi Evangélikus Egyház törvényei között találni olyan rendelkezéseket, amelyek szabályozzák a Börtönlelkészi Szolgálat működését. E szabályok sem határozzák meg a szolgálat egyházon belüli szervezetét.⁴⁷ A Magyarországi Református Egyház esetében a Református Missziói Központ Református Börtönmissziója tömöríti magába a börtönlelkészeket. Ez azonban egyházi jogi értelemben nem minősül önálló jogalanyisággal bíró egyházi testületnek, illetve intézménynek.⁴⁸

Az intézményes működés oldaláról nézve az elválasztás ténye mellett szól, hogy a vallásgyakorlás céljára megfelelő helyiségről és annak alapvető berendezéséről a bv. intézet, az egyházi szolgáltatásokhoz szükséges vallási felszerelésekről a vallási közösség

⁴⁶ Börtönlelkészi szolgálatról és a börtönmissziós tevékenységről szóló 8/2017. (VI. 13.) IM rendelet 1. § 1. pont.

⁴⁷ A Magyarországi Evangélikus Egyháznak az egyházi szolgálat külön területeiről szóló 2005. évi V. tv. IX. fejezete.

⁴⁸ A Magyarországi Református Egyház (MRE) által kiadott 1992. évi II. tv. az MRE Alkotmányáról és kormányzatáról.

gondoskodik.⁴⁹ Ez megfelel annak a követelménynek, hogy az állam a vallásszabadság érvényesüléséhez nem elégedhet meg a passzív tűréssel, hanem aktív cselekvéssel meg is kell teremtenie gyakorlásának lehetőségeit. A szolgálat szempontjából tehát minden téren megvalósul az államtól való elválasztott működés követelménye. Ezért a szervezeti megoldás alkotmányjogilag aggálytalanak tekinthető.

IRODALOMJEGYZÉK

- Barnóczki Anita (2012): Az inkulturáció jelenségéről. On the Phenomenon of Inculturation. *Sárospataki Füzetek*, 16. évf. 1. sz. 39–58. Forrás: http://srta.hu/wp-content/uploads/2015/08/az_inkulturacio_jelensegerol1.pdf (2017. 11. 09.)
- Börtönügy a Magyar királyi országos fegyintézetekben – ismertetés az 1885. évi budapesti országos általános kiállítás alkalmából (1885). Budapest, A Királyi Igazságügyministerium.
- Clemmer, Donald (1950): Observations on Imprisonment as a Source of Criminality. *Journal of Criminal Law and Criminology*, Vol. 41. No. 3.
- Clemmer, Donald (1965): *The Prison Community*. New York.
- Cohen, Albert K. (1969): A szubkultúrák általános elmélete. In Huszár Tibor – Sükösd Mihály szerk.: *Ifjúságszociológia*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Kiadó, 264–286.
- Fiáth Titanilla (2011): Hugo Boss a tyúklábmintán. *Börtönügyi Szemle*, 30. évf. 3. sz. 75–84.
- Fiáth Titanilla (2013): Édenkert a rácsokon túl. *Börtönügyi Szemle*, 32. évf. 2. sz. 63–74.
- Fliegaufer Gergely (2013): Mi történt Goffman után? Pönológiai szemelvények a hetvenes évek amerikai kutatási eredményeiből. *Börtönügyi Szemle*, 32. évf. 1. sz. 33–46.
- Hajdú Miklós (2006): A börtönpasztoráció lehetőségei. *Börtönügyi Szemle*, 25. évf. 1. sz. 33–36.
- Hunsberger, George R. – Gelder, Craig Van szerk. (1996): *Church between Gospel and Culture. The Emerging Mission in North America*. Michigan.
- Irwin, John – Cressey, Donald R. (1962): Thieves, Convicts, and Inmate Culture. *Social Problems*, Vol. 10. No. 2.
- Keszeg Vilmos (2006): Csoportok és kultúrák. *Korunk*, 16. évf. 9. sz. 3–7. Forrás: <http://epa.oszk.hu/00400/00458/00117/1814.html> (2017. 11. 16.)
- McCorkle, Lloyd W. – Korn, Richard (1955): Resocialization within Walls. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*. Vol. 293. No. 1.
- Ohlin, Lloyd E. (1956): *Sociology and the Field of Corrections*. New York.
- Papp Gábor (2012): Az elítéltek külső kapcsolatai, a szabadulás utáni várakozások és a prizonizáció összefüggései – Egy előadás utóélete. *Börtönügyi Szemle*, 31. évf. 1. sz. 29–44.
- Piczil Márta (2011): Kultúra és szubkultúra elméletek. In Pikó Bettina szerk.: *A deviáns magatartás szociológiai alapjai és megjelenési formái a modern társadalomban*. Szeged, JATEPress Kiadó.
- Schwendtner, Rolf (1976): A szubkultúra elmélete. *Helikon*, 22. évf. 1. sz. 76–85.
- Vajna Károly (1906): *Hazai régi büntetések*. I. kötet. Budapest, Lőrincz János „Univer” Könyvnyomdája.
- Vári Krisztina (2008): A börtönlelkészség hét éve Magyarországon. *Börtönügyi Szemle*, 27. évf. 1. sz. 48–62.
- Wellford, Charles (1967): Factors Associated with Adoption of the Inmate Code: A Study of Normative Socialization. *Journal of Criminal Law, Criminology, and Police Science*, Vol. 58. No. 2.
- Wheeler, Stanton (1961): Socialization in Correctional Communities. *American Sociological Review*, Vol. 26. No. 5. 697–712.

⁴⁹ A szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rend. 113. § (1) bekezdés.

Internetes források

Schwartz, Shalom (2003): A Proposal for Measuring Value Orientations across Nations. Forrás: www.europeansocialsurvey.org/docs/methodology/core_ess_questionnaire/ESS_core_questionnaire_human_values.pdf (2017. 11. 20.)
www.europeanvaluesstudy.eu/files/pages/visitreligiousservices.jpg (2017. 11. 20.)

ABSTRACT

The Role of Prison Mission in the Corrections

TIHANYI Miklós

The author examines the role of prison chaplaincy and prison faith mission in the penalty. According to his main findings the role of church goes far beyond the religion practice. However, their role in reintegration is very pronounced. The service of church is not only a religious mission but also a cultural mission. The "cultural mission" term expresses the fact that prison chaplaincy services not only spread religion but they also try to persuade inmates that instead of selfishness and exploitation, an attitude of follow-up reduces the risk of recidivism. This value system is based on the teaching of the Bible, such as: "Do not kill!", "Do not steal!", "Do not commit adultery!", "Love your neighbour as you love yourself!"

Keywords: *faith based prison, prison chaplaincy, faith value in prison, recidivism*